

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû İshak İbrâhîm Ettafeyyîs, *ed-Dî'âye ilâ sebtli'l-mû'minîn*, Kahire 1342/1923, s. 100-109; Serkis, *Mu'cem*, II, 1633; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 692; II, 892; Ziriklî, *el-A'âm*, VIII, 32-33; Ali Yahyâ Muammer, *el-'İbâziyye fi'l-Cezâ'ir*, Kahire 1399/1979, s. 235, 427, 458, 590; Âdil Nüveyhiz, *Mu'cemü a'lâmî'l-Cezâ'ir*, Beyrut 1400/1980, s. 19-21; Muhammed Hüseyin ez-Zehabî, *et-Tefsîr ve'l-müfessîrîn*, Kahire 1405/1985, II, 306-323; Pierre Cuperly, "Muhammad Atfayyâs et sa Risâla Şâfiya fi ba'd tawârîh ahl wâdî Mizâb", *IBLA*, XXXV/130 (1972), s. 261-268; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, I, 128; Josef Schacht, "Atfiyâsh", *El²* (İng.), I, 736.

SABRİ HİZMETLİ

ETTINGHAUSEN, Richard

(1906-1979)

Amerikalı İslâm sanatı tarihçisi.

5 Şubat 1906 tarihinde Almanya'da Müsevî bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Yüksek öğrenimini Frankfurt Üniversitesi'nde yaparak Kur'an'daki putperestliğe karşı görüşler hakkında hazırladığı bir tezle doktor unvanını aldı (1931) ve arkasından Berlin Devlet müzelerinin İslâm Eserleri Bölümü'nde çalışmaya başladı. Fakat 1933 yılında Hitler rejimi yüzünden İngiltere'ye göç etmek zorunda kaldı ve Oxford'da Arthur V. Pope'un yanında asistanlık yaptı. Daha sonra buradan Amerika Birleşik Devletleri'ne geçerek oraya yerleşti ve üniversitelerde öğretim üyesi, müzelerde uzman olarak çalıştı. 1934'ten 1937'ye kadar American Institute of Persian Art and Archeology'de yardımcı araştırmacılık yaptı; 1938'den 1949'a kadar Michigan Ann Arbor Üniversitesi'nde İslâm sanatı dersleri verdi. Bir taraftan da 1944'ten itibaren Smithsonian Institution'a bağlı Freer Gallery of Art'ın Yakındoğu bölümünde çalışmaya başladı ve 1961'den 1967'ye kadar buranın başuzmanlık görevini yürüttü. Müzelerde uzmanlığın yanı sıra üniversitelerde öğretim üyeliği görevini

de sürdüren Ettinghausen, 1961'den itibaren New York Üniversitesi'nin Güzel Sanatlar Enstitüsü'ne öğretim üyesi oldu ve 1967'de İslâm sanatı profesörlüğüne yükseldi. İki yıl sonra Metropolitan Museum'un İslâmî Eserler Bölümü'nde danışmanlık görevini üstlendi. Bu yıllarda bir taraftan da Washington'daki Phillips Gallery ve Textile Museum gibi birçok sanat kuruluşunun idare meclisinde yer aldı. 1974'te Kudüs'te, İslâm sanatlarıyla ilgilenen L. A. Mayer Memorial Institute'un kurulmasına önyak oldu. Bütün bu çalışmaları arasında İslâm sanatlarıyla ilgili birçok serginin düzenlenmesine ve kataloglarının hazırlanmasına yardım etmekten başka 1938'den 1950'ye kadar İslâm sanatlarına dair araştırmalara yer veren *Ars Islamica* dergisinin editörlüğünü, 1954-1967 yılları arasında ise onun bir bakıma devamı olan *Ars Orientalis*'in yayın kurulu üyeliğini yaptı; ayrıca *Artibus Asiae* ve *Kunst des Orients* dergilerinin de yayıncıları arasında bulundu. 2 Nisan 1979'da ölen Ettinghausen için bu tarihten beş yıl önce Peter J. Chelkowski idaresinde bir armağan kitabı yayımlanmıştır (*Studies in Art and Literature of the Near East*, New York 1974).

Eserleri. Ettinghausen'in ilk eseri *Antithetische Polemik in Koran* (Frankfurt 1934) adlı doktora tezidir. Ettinghausen müzelerdeki çalışmaları dolayısıyla özellikle küçük sanatlara karşı ilgi duymuş ve minyatürlerle diğer tasvirî sanatlar başta olmak üzere daha çok kitap ciltleri, halı ve dokumalarla maden ve ahşap eserler üzerine çeşitli makaleler yazarak özel koleksiyonlarda veya müzelerdeki tanınmamış pek çok İslâmî eseri bilim dünyasına takdim etmiş, ayrıca mimari, kitâbeler ve edebiyatla da ilgilenmiştir. Bu arada *Encyclopaedia Britannica* ve *Colliers Encyclopedia* gibi genel, *Encyclopedia of World Art* ve *Encyclopaedia of Islam* (2. ed.) gibi uzmanların faydalandığı ilmi ansiklopedilere de birçok madde yazmıştır ki bunlardan özellikle uzmanlık ansiklopedilerine yazdıkları çok değerli birer ilmi makale niteliğindedir. Ayrıca meslektaşlarından ölenlere dair nekroloji yazılarının yanında *Ars Orientalis*, *Der Islam*, *Artibus Asiae*, *Ars Islamica*, *The Middle East Journal*, *The Muslim World* gibi dergilerde çok sayıda kitap tanıtma ve tenkit yazısı da yayımladı; ayrıca İslâm sanatlarıyla ilgili kitaplara ve sergi kataloglarına önsözler yazdı.

İslâm sanatlarının çeşitli dallarına dair pek çok makalesinin bulunmasına karşılık Ettinghausen'in kitap halinde basılmış eseri azdır. Bunlardan biri, Freer Gallery of Art yayınları arasında basılan İslâm sanatındaki tek boynuzlu efsane hayvanı motifine dairdir (*Studies in Muslim Iconography I: The Unicorn*, Washington 1950). Amerika koleksiyonlarında bulunan Hindistan hükümdarlarının resimleri hakkında hazırladığı *Painting of the Sultans and Emperors of India in American Collections* adlı kitabı Lalik Kala Akademisi tarafından yayımlandı (New Delhi 1961). İtalyan asıllı sanat tarihçisi Bernard Berenson'un koleksiyonunda bulunan İran minyatürleriyle ilgili kitabı da aynı yıl içinde basıldı (*Persian Miniatures in the Bernard Berenson Collection*, Milano 1961). İsviçre'de Skira Yayınevi'nin çıkardığı resim sanatı kitapları dizisi içinde yer alan *Arab Painting* başlıklı kitabı da (Geneva 1962; Alm. *Arabische Malerei*, Fr. *La Peinture arabe*) az bilinen bu konuyu, bir kısmı renkli basılan resimlerle geniş bir okuyucu kitlesine tanıttı. Aynı yıl içinde Smithsonian Institution tarafından yayımlanan kitabı Freer Gallery of Art'taki eski camlara dairdir (*Ancient Glass in the Freer Gallery of Art*, Washington 1962). Son kitabı ise Bizans'ın Sâsânî ve İslâm sanatına olan etkileri üzerine kaleme aldığı *From Byzantium to Sasanian Iran and the Islamic World: Three Modes of Artistic Influence* (Leiden 1972) adlı eseridir.

Ettinghausen'in İslâm sanatının çok değişik alanlarında kaleme aldığı 200'ü aşkın yazı ve makalesinden doğrudan doğruya Türkiye veya Türk sanatıyla ilgili olanlarının bazıları şunlardır: "The Islamic Period" (*Art Treasures of Turkey*, Washington 1966, s. 47-66); "A Signed and Dated Seljuq Qur'an" (*Bulletin of the American Institute for Persian Art and Archaeology*, IV/ 2 [1935], s. 92-102); "Some Paintings in Four İstanbul Albums" (*Ars Orientalis*, I [Washington 1954], s. 91-103); "An Illuminated Manuscript of Hâfiz-i Ab-rû in İstanbul" (*KOr.*, II [1955], s. 30-44); *Turkey: Ancient Miniatures* (New York 1961, önsöz, s. 5-17); "Chinese Representations of Central Asian Turks" (*Beiträge zur Kunstgeschichte Asiens-In Memoriam Ernst Diez*, İstanbul 1963, s. 208-222); *Turkish Miniatures from the Thirteenth to the Eighteenth Century*, New York 1965, giriş, 24 sayfa; "New Light on Early Animal Carpets" (*Aus der Welt der Islamischen Kunst-Festschrift für Ernst Küh-*

Richard
Ettinghausen

nel, Berlin 1959, s. 93-116); "An Early Ottoman Textile" (*I. Türk Sanatı Kongresi*, Ankara 1961, s. 133-140); "Turkish Elements on Silver Objects of the Seljuk Period of Iran" (*a.g.e.*, s. 128-133) (eser ve makalelerinin tam listesi için bk. Taboroff, s. 5-25; Nelson, s. 112-113).

BİBLİYOGRAFYA :

J. H. Taboroff, "Bibliography of the Writings of Richard Ettinghausen", *Studies in Art and Literature of the Near East* (ed. P. J. Chelkowsk), New York 1974, s. 5-25; W. Eilers, "Richard Ettinghausen", *Jahrbuch d. Bayerischen Akademie d. Wissenschaften*, München 1979, s. 247-248; Necîb el-Akîkî, *el-Müsteşrikûn*, Kahire 1980, III, 169-170; O. Grabar, "Richard Ettinghausen", *Artibus Asiae*, XLI, Ascona 1979, s. 280-284; K. Brisch, "Richard Ettinghausen (1906-1979)", *Isl.*, LVII (1980), s. 185-186; P. P. Soucek, "Richard Ettinghausen (1906-1979)", *Archives of Asian Art*, XXXIII (1980), s. 111-112; D. M. Nelson, "The Writings of Richard Ettinghausen (1973-1979)", *a.e.*, s. 112-113.

SEMAVÎ EYİCE

ETYOPYA

(bk. ETİYOPYA).

EUCLIDES

(bk. ÖKLİD).

EÜZÜ

(bk. İSTİAZE).

EÜZÜ BESMELE

(bk. BESMELE).

EV

Değişik Türk lehçelerinde **ev**, **iv**, **üw**, **öy**, **üy**, **eb**, **ep** ve **öm** gibi şekillerde görülen kelimenin sözlük anlamı "barınak, çadır" olup bazı lehçelerde "kadın" ve "aile" mânalarına da gelir (Clouston, s. 3-4; Räsänen, s. 34). Anadolu'nun bazı yörelerinde "ev" anlamında kullanılan **dünek** / **tünek** kelimesi ise **tüne-mek** (gecelemek) fiilinden türemiştir. Buna benzer bir ilişki Arapça'daki **bâte** (gecelemek) fiiliyle **beyt** (ev) kelimesi arasında görülür; bâte Türkçe'de olduğu gibi "evlenmek, yuva kurmak" anlamını da taşımaktadır (geniş bilgi için bk. Lane, I, 279-281). Arapça'da **dâr** ve **mesken** kelimeleri de "ev" mânasında kullanılır. Ev ismi bir mimari yapıdan çok içinde insan, aile, hat-

ta hayvan barındıran mekânı ifade eder; bu basit bir çerçe olabileceği gibi bir saray da olabilir. Kur'an'daki, "Allah hayvanların derilerinden sizin için evler (büyüt) yaptı" âyetinde (en-Nahl 16/80) deri çadırlar ev olarak nitelendirilmiştir. Ahd-i Atîk'in bazı yerlerinde de çadırın ev (yuva) anlamında kullanıldığı görülmektedir (I. Krallar, 8/66, 12/16; İşaya, 38/13). Eski Türkler'de ise ev denilince hemen daima çadır anlaşılır.

Kitâb-ı Mukaddes'e göre yerleşik hayat göçebelikten öncedir. Kâbil'in, oğlu Hanok adına bir şehir kurmasından birkaç nesil sonra gelen Yabal, çadır evinde oturanların ve sürü sahiplerinin ilki olarak zikredilir (Tekvîn, 4/17-20). İbn Haldûn ise göçebeliliğin köy kurma döneminden önce olduğu görüşündedir (*Mukaddime* [Uludağ], I, 419). Eski Ahid'de genellikle çadır evlerden söz edilmekle birlikte birçok yerde de şehir ve binalarla bunların yapımında kullanılan malzemeye yer verilir. Meselâ Bâbil Kulesi'nin inşasında iyice pişirilmiş kerpiçlerle ziftli harçtan faydalanılmıştır (Tekvîn, 11/3-9). Hz. Ya'kûb kendisi için bir ev bina ettirmiş ve ağıllar yaptırmıştır -bu bakımdan oturduğu şehre "ağıllar" anlamına gelen Sukkot denilir- (Tekvîn, 32/17). İsrâiloğulları Mısır'da bulundukları sürece dam evlerde oturmuşlardır. "Fış" ile ilgili pasajlarda kurban kanının serpileceği yerler anlatılırken kapının eşik ve sövesi de sayılır (Çıkış, 12/21-24). Kur'an-ı Kerim'de Hz. Mûsâ ve kardeşi Hârûn'a, Mısır'da İsrâiloğulları için içerisinde ibadet edebilecekleri evler yapmalarının vahyedildiği belirtilmektedir (Yûnus 10/87). İsrâiloğulları Ken'an diyarını ele geçirip yerleşik düzene girince daha mükemmel evler inşa etmişlerdir. Tevrat'ta cüzam-

dan korunmak için yapılacak tâdilât dolayısıyla bu evlerden bahsedilir (Levililer, 14/33-47). Kendisine, daha sonra kimseye nasip olmayacak bir saltanat vermesi için Allah'a dua eden Hz. Süleyman'ın (Sâd 38/35) Kudûs'te yaptırdığı saray şüphesiz bu evlerin en mükemmel idi. Eski Ahid'de bu yapıya ilişkin birçok ayrıntı bulunmaktadır. Kur'an da Sebe melikesinin gelişle ilgili bilgi verirken Belkis'in, âyetinde adı "sarh" olarak geçen bu sarayın fevkalâde parlak döşemesini su sanarak eteğini yukarı çektiğini belirtir (en-Neml 27/44); bu kısa bilgi dahi sarayın ihtişamını göstermeye yeterlidir. Kitâb-ı Mukaddes'te yer alan on emirde bir madde evle ilgilidir ve komşunun evine tamah etmenin haram olduğunu bildirir (Çıkış, 20/17).

Evleri Allah'ın insanlara başısladığı birer huzur bulma ve dinlenme yeri olarak tanımlayan Kur'an-ı Kerim'de (en-Nahl 16/80) geçmiş kavimler anlatılırken yahut Câhiliye çağına ait bazı yanlış inançlar düzeltilirken veya istîzan (evlere girerken izin isteme) gibi bir hüküm ortaya konulurken evden söz edilir. İnkârları sebebiyle helâk olan bazı geçmiş kavimlerin daha güzel imar faaliyetinde bulundukları belirtilir (er-Rûm 30/9) ve onların evleri hakkında bilgi verilir. Meselâ Âd ve onun mirasçısı Semûd kavminin mensupları kayalara ustaca oyulmuş evlerde otururlardı (el-A'râf 7/74; el-Hicr 15/82; eş-Şuarâ 26/149); Sebililer'in evleri ise iki tarafı bahçeli yapılmıştı (Sebe' 34/15). Helâk edilen nice şehirde evlerin damlarının çöküp bunun üstüne duvarlarının yıkıldığı ve yüksek sarayların boş kaldığı hatırlatılarak bu harabelerden ibret alınması istenir (el-Hac 22/45-46).

Eski Hayber'de kerpiçten ev kalıntıları ve Cidde evlerinde bulunan kafesli cumbalar - Suudi Arabistan

